

Senmiddelalderen

(side 88-103)

Karakteriser senmiddelalderen

- Beskriv situationen i Danmark omkring periodens begyndelse.
- Beskriv situationen i Danmark omkring periodens afslutning
- Hvordan var Danmark blevet anderledes i løbet af perioden?
- Find fem ord fra kapitlet, som du synes karakteriserer perioden.
- Nævn en begivenhed fra perioden, som du ikke tror kan foregå i nutiden. Begrund.

Tip en 15'er

Du kan udfylde nedenstående tipskupen, når du har læst side 88-103.

	1	x	2
I 1361 erobrede Valdemar Atterdag Gotland (1), Hamburg (x), Stockholm (2)	L	S	N
I senmiddelalderen var befolkningen opdelt i 4 (1), 5 (x), 6 (2) stænder	A	E	I
Hvem led Albrecht 3. nederlag til i 1389? Valdemar Atterdag (1), Valdemar den Store (x), Margrete den Første (2):	M	P	N
I 1680'erne belejrede osmannerne Paris (1), Wien (x), Berlin (2)	L	D	F
Hvem blev den første konge i Kalmarunionen? Erik af Pommern (1), Valdemar Atterdag (x), Knud den Hellige (2)	B	D	G
Hvornår var der alvorlig hungersnød i Danmark? Omkring 1205 (1), 1315 (x), 1425 (2)	P	R	S
Hvornår brød Kalmarunionen helt sammen? I begyndelsen af 1520'erne (1), I begyndelsen af 1420'erne (x), I begyndelsen af 1320'erne (2)	U	I	E
Hvornår erobrede osmannerne Konstantinopel? 1253 (1), 1353 (x), 1453 (2)	F	K	G
Hvad er en håndfæstning? Gammelt ord for håndjern (1), En aftale mellem kongen og Rigsrådet om, hvordan landet skulle styres (x), En fæstning bygget uden brug af maskiner (2)	M	S	B
Hvornår hærgede Den sorte Død Europa? Omkring 1150 (1), 1250 (x), 1350 (2)	L	S	K
Hvilken konge var ansvarlig for Det Stockholmske Blodbad i 1520? Christian 2. (1), Hans (x), Christian 1. (2)	R	M	P
I 1309 blev pavestolen flyttet til Regensburg (1), Avignon (x), Konstantinopel (2)	E	I	A
Floderne Neva og Dvina løber igennem: Rusland (1), Frankrig (x), Spanien (2)	S	T	V
Hvornår blev republikken Tyrkiet oprettet? Lige efter Napoleonskrigen (1), Lige efter det sidste korstog (x), Lige efter Første Verdenskrig (2)	I	U	E
Margrete den Førstes far var Knud den Hellige (1), Valdemar Atterdag (x), Valdemar den Store (2)	K	N	S

Kontrolord: _____

Hvad var det? _____

Afladsbreve

Side 91 kan du læse om afladsbreve.

- Hvad er et afladsbrev?
- Hvad var formålet med et afladsbrev?

Brian Patrick McGuire: *Den levende middelalder*, 2005, definerer aflad sådan:

“Aflad. Hel eller delvis eftergivelse af sjælens ophold i skærsilden. Fra den tidlige middelalder er der en forestilling om denne mulighed, men det bliver først i højmiddelalderen, at teologerne definerer aflad på en præcis måde. Særlige bønner eller gerninger, som for eksempel en pilgrimsrejse til Rom, indgår i opnåelsen af aflad. [...] Bemærk, at aflad ikke er det samme som syndstilgivelse, der kun kan opnås gennem oprigtig anger og aflæggelse af skriftemål over for en præst.”

- Efter denne definition, var det så i orden at sælge afladsbreve? Begrund.

Valdemar Atterdag

Side 94 kan du læse om Valdemar Atterdag.

- Hvilke metoder brugte Valdemar Atterdag for at få større magt i Norden?
- Hvem var hans stærkeste modstandere?
- Hvilke nederlag og hvilke sejre oplevede Valdemar Atterdag?
- Hvilke geografiske områder kæmpede Valdemar Atterdag om?

Berndt Tallerud: *Margrete den Første og hendes tid*, 1994, giver denne oplysning om Valdemar Atterdag:

“Da Valdemar blev konge i 1340, havde der været uro i Danmark i mange år. Men med ham som konge blev der efterhånden ro i landet.

Bønderne brød sig ikke om Valdemar. Han opkrævede høje skatter og tvang dem til at være soldater. Men de danske stormænd fik det bedre. Så de var glade for ham. Det blev “atter dag”, sagde de og gav den populære konge tilnavnet Atterdag.”

- Argumenter for eller imod denne beskrivelse af Valdemar Atterdag.

Angrebet på Visby 1361

Kilde 1:

En svensk hjemmeside <http://www.bingebymedeltidsveckan.htm> giver denne beskrivelse af Valdemar Atterdags angreb på Visby i 1361:

“Valdemar [...] landsatte sine tropper den 22. juli 1361 på vestkysten af Gotland. [...] Bortset fra et par mindre træfninger ved landgangen, mødte hans 2.500 soldater mødte kun lidt modstand fra befolkningen. Dag to blev dog omkring 800-1.000 bønder dræbt ved *Fjäle myr*. Den 27. juli stod et stort slag mellem veludrustede danske soldater og gotlandske bønder 300 meter fra Visby ringmur. Bønderne var dårligt bevæbnede. Ca. 1.800 af dem blev dræbt. Omkring 100 danske soldater omkom. Kongens (Valdemar Atterdags) soldater dræbte endda de hårdt sårede gotlænderne med økser og andre slagvåben.”

Kilde 2:

Ejnar Schroll: *Folkeskolens Danmarkshistorie*, 1930, fortæller sådan om Valdemar Atterdags angreb:

”Valdemar Atterdag var bange for, at Hansestæderne (se side 98) helt skulle gøre sig til herrer over Østersøen, og for at svække deres magt, udrustede han en flåde og drog mod *Visby* på *Gotland*, som var en af deres rigeste byer. [...] Gotlænderne forsvarede sig tappert, men led dog et frygteligt nederlag uden for Visbys mure.”

- Sammenlign kildernes fremstilling af Visbys erobring.
- Giv nogle grunde til forskellene.

Se billedet side 94. Det er udført af den svenske kunstner Carl Gustaf Hellqvist.

- Hvem har kunstneren sympati for? Begrund dit svar.

Kunstneren har ikke sat sig helt ind i, hvordan bygninger og klædedragt var i midten af 1300-tallet.

- Find ud af hvordan huse i en købstad så ud i 1300-tallet
- Se Visbys borgmester og hans hustru i forgrunden. Hvordan passer deres klædedragt til tiden?
- Se billeder fra 1300-tallet. Tag stilling til om det var sandsynligt, at borgmesterens hustru gik med udslået hår.

Margrete

Side 95-99 kan du læse om Margrete 1.

- Giv en kort beskrivelse af Margretes liv
- Hvilke metoder brugte Margrete for at få større magt i Norden?
- Hvem var hendes stærkeste modstandere?
- Hvilke nederlag og sejre oplevede Margrete?

Kilde 1:

Berndt Tallerud: *Margrete den Første og hendes tid*, 1994, vurderer Margrete 1. sådan:

”Margrete var en klog regent og for det meste mild og forstående. Men hun var også meget bestemt, ja hensynsløs, når farer truede hende selv eller hendes nordiske rige. Og hun elskede at herske. Derfor gav hun ikke magten fra sig, så længe hun levede.”

Kilde 2:

Ejnar Schroll: *Folkeskolens Danmarkshistorie*, 1930, vurderer Margrete 1. sådan:

”Ingen dansk dronning har været mere afholdt end Margrete. Folket levede lykkeligt under hendes styre, og der kom gode tider som i Valdemarernes dage (dvs. fra o. 1150-1250).”

- Sammenlign de to kilders vurdering af Margrete 1.
- Hvordan passer bogens beskrivelse af Margrete 1. med hver af de to kilder?

Kalmarunionen

- Hvornår og hvordan blev kalmarunionen oprettet?
- Hvem var unionen en fordel for?
- Hvem var unionen en ulempe for?
- Hvorfor brød unionen sammen?

Kvinden på magten

Se billedet side 97.

- Hvilken effekt har det, at Margrete er så høj?
- Hvorfor tror du, at kunstneren har valgt at tegne hende så høj?
- Hvordan tror du, at Margrete blev opfattet i sin samtid? Prøv at skelne mellem forskellige gruppers (adelen, gejstligheden, borgerne, bøndernes) opfattelse.

Vejledning til kongen

I 1397 blev Margrete 1.'s plejesøn Erik af Pommern unionskonge. Måske havde Margrete stadig magten. I hvert fald sendte hun ham detaljerede instruktioner i 1405. Her er nogle af punkterne:

”Alle de steder, du kommer, skal du lade almuen (folket) hylde dig og sværge, at de med Guds hjælp vil betragte dig som deres konge af Guds nåde og gøre alt det for dig, som de bør gøre for deres konge. Og du skal sige til dem [...], at du vil sikre dem fred, lov og ret med al din magt [...]

På Akershus *) er et fadebur, som indeholder kongebreve, regnskaber og oversigter over kongens jorde og andet. Når du ankommer til huset (Akershus), skal du kræve fadeburet udlevet af hr. Amund. **)

Hvis hr. Amund eller nogen anden indbyder dig som gæst, skal du spise hos dem. Hvis nogen mand eller kvinde, ung eller gammel ønsker at give dig noget, småt eller stort, skal du tage velvilligt imod det. Hvis du ikke gør det, kan folk blive sårede derover. [...]

Hvis nogen gejstlig eller lægmand (ikke-gejstlig) kommer til dig og beder dig om nogle privilegier eller friheder [...] så skal du tøve dermed, så lang tid du kan. Hvis de vil vide din mening, må du henvise til mig og sige, at du venter mig daglig, og så snart jeg kommer, vil du gerne gøre det, hvis jeg råder dig til det. Men du kan ikke gøre noget, før jeg kommer, for jeg ved mere derom end du. [...]

*) Akershus var kongens slot ved Oslo

***) Amund Bolt var en af Norges ledende stormænd. Han var høvedsmand på Akershus

- Hvad vil det sige, at være ”konge af Guds nåde”?
- Hvad fortæller Margretes instruktioner til Erik af Pommern om magtforholdet mellem de to?

Det Stockholmske Blodbad

Side 101 kan du læse om Det Stockholmske Blodbad.

Billedet er et træsnit, som den svenske konge Gustav Vasa fik fremstillet i 1524. Det store billede øverst viser tre situationer fra begivenheden. Til hver af dem blev der skrevet en tekst.

Teksten til billedets venstre side:

”Uden for byen på det sted, der har navnet Södermalm, blev den omtalte fredsslutning godkendt fra begge sider. Af kongen (Christian 2.) [...] og af bispernes og rigets andre præster.”

Teksten til midten af billedet:

"Dette er byen Stockholm [...] I det frelsens år 1520 indsluttede Christian, konge af Danmark, den ved belejring. Mens denne stod på, blev fredsbetingelserne godkendt af begge parter."

Teksten til billedets højre side:

"På den modsatte side af byen indfandt kongens majestæt (Christian 2.) sig den følgende dag på bjerget Brunkeberg sammen med andre – rigets undersåtter såvel af adel som af folk. Efter at der var aflagt og modtaget troskabseder dér af begge parter, holder kongen et pragtfuldt indtog i byen og krones i kirken af fem bisper."

Under det store billede er otte mindre. Til hver af dem blev der skrevet en tekst. Fra venstre mod højre:

Billede 1:

"Efter den højtidelige kroning indbydes bisper, adelige og rigets ledende mænd til kongens fest. Den fejres i tre dag med enestående pragt."

Billede 2:

"Efter kongens fest bliver hver og en af de indbudte (gæster) arresteret og kastet i fængsel."

Billede 3:

"Den næste dage føres de bundne ud og får alle hovedet hugget af foran mængden på torvet. Kroppene bliver liggende i tre dage uden at blive begravet."

Billede 4:

"Og den for længst afdøde og begravede rigsforstanders legeme graves op sammen med et lille barn og brændes. Efter tre dage transporteres de henrettedes lig på kongens befaling ud til engene. Hovederne lægges i tønder."

Billede 5:

"Efter at kroppene var kastet ud på engene, blev de alle brændt efter kongens befaling."

Billede 6:

"Senere befalede kongen, at syv levende munke skulle druknes. De, der forsøgte at svømme i land, blev skubbet tilbage."

Billede 7:

"Derpå får to adelige af Ribbingernes (svensk adelslægt) slægt, den ene ni, den anden seks år gammel, hovedet hugget af efter kongens befaling."

Billede 8:

"Rigets indbyggere gør oprør, udfordrede af så mange grusomheder. Oprørerne med deres konge (Gustav Vasa) fordriver kongen (Christian 2.) og hans folk."

- Hvilket indtryk giver billederne og billedteksterne af Christian 2.?
- Hvilke af situationerne virker troværdig – og hvilke virker mindre troværdig? Begrund.
- Forestil dig, at der var journalister dengang. Skriv en reportage til en dansk avis om begivenhederne.
- Diskuter fordele og ulemper ved Christian d. 2.'s beslutning om Det Stockholmske Blodbad.

Danmark i 1349

Forestil dig, at du er bonde og lever på landet i Danmark i 1349. Skriv et brev til en god ven, hvor du beskriver, hvordan I har det. Du kan fx komme ind på:

- Hvordan har jeres familie klaret hungersnøden?
- Har I kunne beholde jeres gård?
- Giver jorden nok udbytte?
- Er I blevet ramt af pesten?
- Kender du nogen, der er blevet ramt af pesten?
- Hvordan føles det at leve med frygten for pesten?

Det vigtige ægteskab

I senmiddelalderen var ægteskabet en vigtig del af politik og magt.

- Giv tre eksempler fra historien på, at ægteskab har spillet en afgørende rolle i en magtkamp.
- Giv også et eksempel på, at følelser mellem en mand og kvinde giver problemer.
- Diskuter, hvordan synet på kærlighed og ægteskab må have været i senmiddelalderen. Og hvordan er det anderledes end i dag?